

УДК 37.7: (477.45)(09)(043.3)
DOI: 10.24919/2313-2094.4/36.98553

Софія ДОВБНЯ
orcid.org/0000-0002-2882-4680

ЕВОЛЮЦІЯ ПРОГРАМОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми трансформації програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку в педагогічній теорії і практиці дошкільних навчальних закладів (друга половина ХХ – початок ХХІ століття; проаналізовано й систематизовано еволюцію програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку та джерельну базу дослідження. Узагальнений аналіз наукових здобутків учених, що виступили джерельною базою вивчення стану досліджуваної проблеми, надав можливість визначити стратегії впровадження програмово-методичного забезпечення в сучасну освітню практику дошкільних навчальних закладів.

Ключові слова: трансформації, ігрова діяльність, програма, програмово-методичне забезпечення, дошкільне виховання, дошкільна освіта.

Софія ДОВБНЯ

ЭВОЛЮЦИЯ ПРОГРАММНО-МЕТОДИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Статья посвящена проблеме трансформации программно-методического обеспечения игровой деятельности детей дошкольного возраста во второй половине ХХ – начале ХХІ столетия. В ходе работы осуществлено изучение эволюции по теме проблемы, проведены анализ и систематизация научных источников исследования. Обобщенный анализ научных достижений ученых, выступивших ключевой базой изучения состояния исследуемой проблемы, предоставил возможность определить стратегии внедрения программно-методического обеспечения в современную образовательную практику дошкольных учебных заведений.

Ключевые слова: трансформации, игровая деятельность, программа, программно-методическое обеспечение, дошкольное воспитание, дошкольное образование.

© Довбня Софія, 2017

Постановка проблеми. Зміст сучасної дошкільної освіти значною мірою зумовлюють зміни у програмово-методичному забезпеченні, що створюється на ґрунті наукових і методичних напрацювань провідних учених минулого й сучасного. З огляду на це, дослідження еволюції програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) дає змогу виявити як його досягнення, так і недоліки, осмислення яких сприяє позитивним змінам сучасної теорії і практики дошкільної освіти, зокрема й ігрової діяльності – провідної для дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукового фонду з досліджуваної проблеми засвідчив, що трансформації програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку в Україні комплексно й системно в обраних хронологічних межах не вивчалися. Певною мірою її торкалися вчені в руслі досліджуваних ними питань: теоретичні засади ігрової діяльності й процесу становлення та розвитку змісту програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності в суспільному дошкільному вихованні (К. Дьяконова, Т. Філімонова, Н. Кудикіна та ін.); психологічні (Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Леонт'єв, Г. Люблінська та ін.) та педагогічні засади ігрової діяльності дітей дошкільного віку (Л. Артемова, А. Богуш, Г. Григоренко, Р. Жуковська, Н. Кудикіна, Н. Луцан, Д. Менджерницька, І. Школьна, К. Щербаківа, О. Янковська та ін.); розвиток дошкільної освіти в Україні у різні історичні періоди (Л. Артемова, Л. Батліна, С. Попиченко, Т. Степанова, І. Улюкаєва та ін.) та в різних регіонах (О. Венгловська, С. Дітковська та ін.).

Мета статті зумовлюється потребою в аналізі й систематизації еволюції програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку та джерельної бази дослідження.

Важливу роль у наукових дослідженнях відіграє аналіз проблеми, який сприяє виокремленню питань, що потребують більш детального розгляду та є фундаментом наукового пошуку, що, зі свого боку, дає змогу окреслити еволюцію програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку в досліджуваних періодах. Еволюцію вчені вважають науковим процесом змін, розвитку педагогічного дослідження, тобто способом досягнення поставленої дослідником мети. Зокрема, Н. Гупан розглядає еволюцію окремої педагогічної проблеми як аналіз наукового пошуку певного хронологічного періоду (кількох десятиріч, століття).

Послугуючись наведеним тлумаченням та відсутністю педагогічних праць, у яких цілісно й системно було проаналізовано еволюцію означеної проблеми, узагальнимо наукові надбання досліджуваної проблеми, а саме, трансформації програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.).

Важливими методологічними засадами педагогічних досліджень є поділ виявлених праць на історичні та джерельні. Історіографічний пошук стосовно означеної у дослідженні проблеми засвідчив, що на всіх етапах розвитку змісту програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку українські вчені оприлюднювали результати наукових та практичних надбань у дисертаціях, монографіях, наукових працях і посібниках, у яких принагідно вивчаємо окремі аспекти зазначеної проблеми, аналізуємо їх як джерела. Ті з них, які пов'язані з історією освіти, розглядаємо як історіографічні. Підкреслимо: відповідно до завдань та змісту наукових пошуків, виникає ймовірність того, що деякі праці розглядатимуться водночас як історіографічні джерела, а також як джерела з досліджуваної проблеми.

Зауважимо, що джерельну базу досліджуваної проблеми, згідно з класифікацією О. Аніщенко, умовно поділяємо на літературні (публіцистичні, наукові, довідкові) та архівні матеріали [1, 23 – 25].

Спираючись на запропоновані українськими істориками педагогіки О. Сухомлинською, Н. Гупаном та Л. Березівською розробки періодизації історико-педагогічної науки, історіографію досліджуваної проблеми умовно ділимо на такі два періоди: I (1958 – 1990 рр.) – радянський; II період (1991 – 2012 рр.) – період незалежної України. Окрім цього, враховуючи проблемно-тематичний підхід до систематизації історіографії трансформації програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.), усі праці аналізуємо за такими групами: праці, які присвячені аналізу теоретичних засад ігрової діяльності та процесу становлення й розвитку змісту програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності суспільного дошкільного виховання; праці, які висвітлюють розвиток дошкільного виховання (дошкільної освіти) в Україні в різні історичні періоди; праці, які в рамках висвітлення історії освіти й педагогічної думки радянського періоду частково розкривають аспекти розвитку суспільного дошкільного виховання.

Суттєво цінними педагогічними дослідженнями, присвяченими впливу педагогічних теорій на розвиток ігрової діяльності дітей дошкільного віку, опублікованими у радянський період, є дисертації К. Дьяконової «Розвиток теорії гри в історії вітчизняної (XIX – ХХ ст.) і радянської дошкільної педагогіки (1917 – 1936 рр.)» (1980) та Т. Філімонової «Дитяча гра в суспільному дошкільному вихованні України (70-ті роки XIX ст. – кінець 20-х років ХХ ст.)» (2003).

Так, у дослідженні К. Дьяконової вперше висвітлено становлення й розвиток теорії дошкільного виховання у загальносоюзному масштабі, а саме, розвиток теорії гри в історії вітчизняної (XIX – ХХ ст.) і радянської дошкільної педагогіки (1917 – 1936 рр.). Методологічною основою дослідження визначено фундаментальні положення марксистських ідей

про вплив виховання на формування матеріалістичної теорії гри, ідейну спрямованість змісту дитячих ігор у різних системах виховання – «соціалістичній та буржуазній», та вивчено становлення поглядів на гру як за-сіб комуністичного виховання в перші постреволуційні десятиріччя (1917 – 1939 рр.). Аналіз означеного дисертаційного дослідження надав підстави для висновків, що вивчення історії розвитку теорії гри вітчизняної (XIX – XX ст.) та радянської дошкільної педагогіки (1917 – 1936 рр.) розкриває можливості для узагальнення й оцінки досвіду минулого, який безпосередньо впливає на обґрунтування передумов становлення на законодавчому ґрунті програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку у радянський період (1958 – 1990 рр.) та його модернізації у період національного відродження України (1991 – 2012 рр.).

Науковцем Т. Філімоною в дослідженні «Дитяча гра в суспільному дошкільному вихованні України (70-ті роки XIX ст. – кінець 20-х років XX ст.)» (2003), схарактеризовано соціально-педагогічні умови розвитку дитячої гри в другій половині XIX ст., визначено значення гри в сімейному вихованні, її розвиток у суспільних дитячих закладах; досліджено ставлення громадськості до суспільної дитячої гри, зокрема встановлено, що більшість представників батьківської і педагогічної громадськості досить негативно сприймала відкриття народних дитячих садків і використання у них дитячих ігор.

Т. Філімоною вперше було проведено цілісний аналіз теорії та практики дитячої гри в період розвитку суспільного дошкільного виховання в Україні кінця XIX – початку XX ст. Вагомим здобутком цього дослідження є обґрунтування теоретичних засад походження гри, змісту й особливостей її використання у різних організаційних формах роботи, підтвердження педагогічної думки про вагомість гри як дієвого засобу у навчально-виховному процесі дошкільного закладу. Вивчення результатів дослідження Т. Філімоною щодо встановлення основних закономірностей історії розвитку теорії гри переконує у тому, що саме вони сприяли становленню і формуванню основних теоретичних засад програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку.

Аналіз наукових здобутків переконливо свідчить про започаткування у радянський період педагогічних досліджень з проблеми розвитку теоретичних засад ігрової діяльності дітей дошкільного віку.

Істотний інтерес для нашого дослідження становить дисертаційна праця Н. Кудикіної «Теоретичні засади педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі» (2004), у якій узагальнено здобутки психолого-педагогічних теорій ігрової діяльності дітей дошкільного віку, обґрунтовано теоретичні положення щодо наступності в ігровій діяльності дошкільників та учнів першого класу, наведено визначення ключових понять педагогіки гри,

які започатковані дошкільною педагогікою, визначено функції ігрової діяльності, здійснено класифікацію ігор, на основі системно-діяльнісного підходу розроблено структуру ігрової діяльності й виокремлено оптимальні підходи до методики педагогічного керівництва іграми різних видів [4].

Науковцем уперше визначена ефективність ігрової діяльності як багатофункціонального педагогічного методу позаурочного навчально-виховного процесу. Згідно з висновками дослідника, керівництво грою цілеспрямовано здійснюється шляхом послідовного розгортання двох органічно взаємопов'язаних блоків: організаційно-пропедевтичного (охоплює професійну підготовку педагогів до керівництва ігровою діяльністю; процес цілепокладання і моделювання ігор на засадах врахування вікових потреб дітей за мікроперіодами 6 – 7 і 8 – 10 років, актуальних завдань початкової освіти і культурно-історичних ігрових традицій; організацію виховного і розвивального ігрового середовища) та методичного (передбачає забезпечення повноцінного функціонування розгорнутої структури ігрової діяльності (мотиваційно-цільовий, змістовий, процесуально-операційний, контрольний-оцінний, результативний компоненти), особистісну зорієнтованість взаємодії педагога з учнями, стимулювання розвивально-виховного ефекту ігор різних видів, реалізацію у методиці керівництва ігровою діяльністю прийомів, адекватних особливостям творчих ігор та ігор за готовими правилами) [4].

Цінність цієї роботи для розгляду досліджуваної проблеми полягає у тому, що на тлі активізації наукових досліджень у галузі етнопедagogіки, звернення до історичних надбань українського національного виховання Н. Кудикіною акцентована увага на використання у позаурочному навчально-виховному процесі традиційних народних ігор малих форм, до яких відносять лічилки, скоромовки, заклички, примовки, небилиці, мирилки, дражнилки, звуконаслідування, жеребкування, забавлянки тощо [4]. Аналіз вищезазначеного дослідження дає підставу стверджувати, що розкриття тенденцій розвитку ігрової діяльності, виокремлених у результаті вивчення культурно-історичних аспектів гри, сприяє обґрунтуванню її зростаючої ролі у національно-культурному вихованні підростаючого покоління.

Проте питання розвитку змісту програмово-методичного забезпечення означеного процесу на сторінках проаналізованих студій не знайшли свого висвітлення, тому що не входили до завдань цих досліджень.

Наукові розвідки, присвячені процесу становлення й розвитку змісту програмово-методичного забезпечення суспільного дошкільного виховання в Україні, в тому числі й ігрової діяльності, свідчать про їх незначну чисельність. До перших таких досліджень можна віднести наукові здобутки І. Улюкаєвої [8]. У її праці «Становлення й розвиток дошкільної педагогічної освіти в Україні (1905 – 1941)» (1993), висвітлено іс-

торичні умови становлення й розвитку дошкільної педагогічної освіти, визначено періоди її становлення і розвитку, простежена динаміка розвитку мережі педагогічних навчальних закладів і короткотермінових курсів, які готували спеціалістів з дошкільного виховання, схарактеризовано зміст їх підготовки, науково-педагогічне забезпечення й організацію освітньо-виховного процесу в педагогічних закладах різних типів, що здійснювали підготовку дошкільних працівників у межах зазначеного періоду [8]. Важливим є аспект дослідження історії становлення й розвитку змісту програм виховання у дитячому садку з 1905 до 1941 р., що становить одну із складових програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку.

Процесам становлення й розвитку змісту програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дошкільної освіти в Україні у другій половині ХХ ст. присвячені дисертації, монографії, педагогічні праці, в тому числі: «Основи дошкільної педагогіки» за ред. О. Запорожця, Т. Маркової (1980); «Дошкільна педагогіка» за ред. В. Ядешко, Ф. Сохіна (1981); «Дошкольная педагогика» под ред. В. Логиновой, П. Саморуковой (1983); Т. Поніманської «Дошкільна педагогіка» (2006; 2012); Т. Степанової «Еволюція змісту дошкільної освіти у другій половині ХХ століття» (2010) та ін.

Аналіз вказаних праць дає підставу констатувати їх уніфікований зміст. Так, усім авторам притаманний спільний підхід до висвітлення змісту чинних у радянський період програм виховання і навчання у дитячому садку загалом та ігрової діяльності дітей дошкільного віку, зокрема. Тенденція уніфікації прослідковується і у здійсненні педагогічного аналізу гри та в розкритті методики керівництва дитячими іграми. Натомість праця Т. Степанової «Еволюція змісту дошкільної освіти у другій половині ХХ століття» (2010) [6] вирізняється вивільненими від заідеологізованих поглядів радянської епохи підходами до висвітлення актуальних питань дошкільної педагогіки, що зумовлено відродженням національної системи освіти та її дошкільної ланки у період становлення незалежності України і зміною освітньої парадигми за демократизації суспільства.

Окреслена проблемою певною мірою розглядається у психолого-педагогічних дослідженнях у другій половині ХХ ст., що розкривають: визначення психологічних основ ігрової діяльності дітей дошкільного віку (Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Леонтьєв, Г. Люблінська та ін.); педагогічне значення та організацію ігрової діяльності дітей дошкільного віку (Л. Артемова, А. Богуш, Г. Григоренко, Р. Жуковська, Д. Менджеричька, І. Школьна, К. Щербакова, О. Янковська та ін.).

У роки незалежної України в працях сучасних українських учених, відображено: теоретичні засади мовленнєво-ігрової діяльності дітей дошкільного віку; характеристику і класифікацію різних видів ігор: дидактичних, словесних, вербальних (А. Богуш); гру в освітньому просторі

дошкільного навчального закладу (Н. Гавриш); соціальну адаптацію старших дошкільників засобами ігрової діяльності (Н. Захарова); розвиток комунікативних функцій дошкільників у процесі творчих ігор (К. Карасьова); визначення ключових понять педагогіки гри, функції ігрової діяльності, здійснення класифікації ігор, на основі системно-діяльнісного підходу розроблення структури ігрової діяльності й провідних підходів щодо методики педагогічного керівництва іграми різних видів (Н. Кудикіна); характеристику сюжетно-рольової гри старших дошкільників (С. Ладивір); розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності (Н. Луцан); формування первинного економічного досвіду старших дошкільників в ігровій діяльності сучасний стану розвитку гри (А. Сазанова) та ін.

Розвиток суспільного дошкільного виховання в Україні у різних історичних періодах був предметом спеціальних досліджень українських науковців, результати роботи яких були оприлюднені в радянський період, а саме: С. Амбромсона «Становлення вітчизняного дошкільного виховання» (1950); Л. Батліної «Становлення і розвиток суспільного дошкільного виховання в УРСР (1917 – 1941)» (1983) [31], «Основные периоды дошкольного воспитания в Украинской ССР (1917 – 1941)» (1982), «История дошкольного воспитания в Украинской ССР» (1917 – 1941) (1983).

Дослідженням, у якому ґрунтовно висвітлено історію становлення й розвитку суспільного дошкільного виховання в Україні упродовж значного історичного відрізка часу (1917 – 1941), є дисертація Л. Батліної «Становлення і розвиток суспільного дошкільного виховання в УРСР (1917 – 1941)», опублікована в 1983 р. У цій праці схарактеризовано стан дошкільного виховання напередодні жовтневої революції, проаналізовано докорінні зміни, що відбулися в перші роки радянської влади, простежено процес становлення дитячих садків як складової частини державної системи народної освіти СРСР.

Аналіз роботи Л. Батліної дає підставу стверджуватися у думці, що автором було частково проаналізовано історичні та соціально-економічні передумови виникнення перших дошкільних установ відомчого типу в Україні. Характеристика основних напрямів освітньо-виховної роботи з дітьми в дошкільних закладах УРСР подається у дисертації згідно з марксистсько-ленінським ученням про комуністичне виховання дітей, що було цілком логічно у цей період [2]. Слід підкреслити, що, оскільки науковці перебували під впливом тогочасних ідеологічних настанов і загальноприйнятих тенденцій щодо поглядів на історію, зазначені дослідження характеризуються спільним для них ідеологічним спрямуванням.

З 1991 до 2012 р. виділяємо II період – незалежної України – історіографії та джерельної бази, який пов'язаний з розбудовою української державності, зміною вимог до системи освіти в Україні, в тому числі

стосовно історії дошкільного виховання (дошкільної освіти). Характерною особливістю цього періоду є зростання інтересу до історичного досвіду функціонування національної системи дошкільного виховання, поява численних досліджень (монографії, дисертації, статті, посібники тощо), в яких у рамках сучасної педагогічної парадигми, у контексті розгляду різноманітних проблем, побіжно згадувалися окремі аспекти оновлення змісту програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей у досліджуваний період.

До досліджень у галузі історії дошкільного виховання можна віднести дисертації М. Мельничук «Виховання дітей дошкільного віку в трудовій діяльності (початок ХХ ст. – 1941 р.): історико-педагогічний аспект» (1995); С. Попиченко «Розвиток теорії і практики дошкільного виховання в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)» (1998); О. Бондар «Становлення і розвиток системи дошкільного виховання в УСРР (1919 – 1933 рр.)» (2006) та ін.

Певним внеском у вивчення цієї проблеми є дисертаційне дослідження С. Попиченко «Розвиток теорії і практики дошкільного виховання в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)» (1998), у якому ґрунтовно розкрита історія становлення теорії і практики дошкільного виховання в Україні в означений у дисертації часовий період. Автор доводить існування системи суспільного дошкільного виховання вже на початку ХХ ст., уперше аналізує розвиток системи підготовки дошкільних працівників на основі вивчення системи чинників (соціально-економічні умови, активізація інтересу до проблеми національного дошкільного виховання, розширення мережі дошкільних закладів, впливу педагогічного досвіду країн Західної Європи і Росії, новий етап у розвитку психолого-педагогічних наук, обґрунтування дошкільного віку як визначального періоду в становленні особистості людини), положення, які підкреслюють важливість теоретико-методичних засад, що використовувалися у ході становлення та розвитку системи професійної освіти спеціалістів з дошкільного виховання, їх впливу та можливого використання у сучасному процесі підготовки педагогічних кадрів [5, 7].

Праця С. Попиченко дає цілісне уявлення про розвиток теорії і практики дошкільного виховання в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст. і становить підґрунтя для здійснення історико-педагогічних досліджень у галузі дошкільної освіти.

Серед зазначених праць звернемо увагу на дисертаційне дослідження О. Бондар «Становлення та розвиток системи дошкільного виховання в УСРР (1919 – 1933 рр.)» (2006) [3]. У ній комплексно досліджено процес становлення та розвитку системи дошкільного виховання в УСРР 1919 – 1933 рр., з'ясовані місце і вагома роль дошкільного виховання в освітній системі УРСР. Особливої уваги заслуговує виокремлення пев-

них етапів процесу змін у змісті методичного наповнення навчально-виховного процесу дошкільного виховання, як-то: 1919 – 1922 рр. – панування методики «вільного виховання» на основі педагогічної спадщини Ф. Фребеля, М. Монтесорі, С. Русової; 1923 – 1927 рр. – паралельне існування дошкільних закладів, які працювали за методиками «вільного», колективного (О. Дорошенко) та біогенетичного виховання (І. Соколянський, О. Залужний); 1928 – 1933 рр. – розробка і закріплення методів виховання дітей на засадах марксизму-ленінізму [3]. Вагомим доробком автора є розкриття тенденцій становлення і розвитку системи дошкільного виховання в УРСР (1919 – 1933 рр.).

У дисертаціях Т. Садової «Становлення і розвиток вітчизняної дошкільної лінгводидактики (друга половина XIX ст. – перша половина XX ст.)» (1997); Т. Пантюк «Теорія і практика фізичного виховання дітей дошкільного віку в Україні (1918 – 1939 рр.)» (2001); О. Донченко «Проблема естетичного виховання дітей дошкільного віку в педагогічній думці України (кінець XIX – початок XX ст.)» (2005); Т. Головань «Становлення і розвиток суспільного дошкільного виховання в Криму (друга половина XIX – початок XX ст.)» (2008); Л. Вергазової «Словесна творчість дошкільників як засіб морального виховання у вітчизняній теорії і практиці (кінець XIX – XX століття)» (2010) в педагогічному аспекті було розглянуто питання дошкільного виховання, у тому числі і розвиток змісту програмово-методичного забезпечення різних напрямів виховання дітей у дошкільних закладах України.

Таким чином, ми дійшли висновку, що хронологічні межі зазначених досліджень були обмежені першою половиною XX ст. У цих працях ґрунтовно висвітлюється процес становлення системи дошкільного виховання в Україні, здійснено аналіз розвитку мережі дошкільних закладів та змісту програм виховання у дитячому садку, у тому числі побіжно аналізується програмово-методичне забезпечення ігрової діяльності.

Розвитку суспільного дошкільного виховання у другій половині XX та початку XXI ст. присвячено низку педагогічних праць (дисертацій, монографій, підручників та посібників тощо), зокрема такі: Л. Артемова «Історія педагогіки України» (2006); Н. Лазарович «Навчально-виховна робота з обдарованими дітьми 5 – 6 років у дошкільних навчальних закладах (кінець XX – початок XXI століття)» (2006); С. Дітковська «Розвиток відомчих дошкільних закладів у Донбасі наприкінці 50-х – початку 90-х років» (2004); І. Улюкаєва «Історія суспільного дошкільного виховання в Україні» (2011); Т. Степанова «Трансформація змісту дошкільної освіти в історії розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки (кінець XIX – XX століття)» (2011); М. Чернявська «Естетичне виховання дітей у дошкільних закладах освіти України (друга половина XX століття)» (2011); О. Стягунова «Використання ідей української народної педагогіки у до-

шкільних навчальних закладах Донеччини в 60 – 90-х роках ХХ століття» (2012); О. Венгловська «Розвиток дошкільної освіти на Київщині (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)» (2013) та ін.

Вагомими для нашого дослідження стали підручник Л. Артемової «Історія педагогіки України» (2006) та навчальний посібник І. Улюкаєвої «Історія суспільного дошкільного виховання в Україні» (2011), у яких узагальнено наукову інформацію про розвиток суспільного дошкільного виховання в Україні. Зокрема, у посібнику І. Улюкаєвої обґрунтовано періоди розвитку дошкільного виховання з кінця ХІХ ст. до 2010 р. відповідно до прийнятої в педагогічній науці періодизації, що дає цілісне уявлення про історію суспільного дошкільного виховання в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХІ ст. та є основою для здійснення подальших досліджень з дошкільної освіти.

Значимою для нашого дослідження стала монографія Т. Степанової «Трансформації змісту передшкільної освіти в історії розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки (кінець ХІХ – ХХ століття)» (2011). Автором уперше в порівняльно-педагогічному аспекті обґрунтовано методологічні засади, на основі яких комплексно розкрито наукову проблему трансформацій змісту дошкільної (в авторському тлумаченні – передшкільної) освіти в історії вітчизняної дошкільної педагогіки (історіографічний, системний, аксіологічний, хронологічний, цивілізаційний, персоналітично-біографічний, нарративний і парадигмальний підходи); визначено та схарактеризовано сутність і структуру феноменів «передшкільна освіта» та «зміст передшкільної освіти» в сукупності їх спільних характеристик в освітньому просторі; доведено соціальну детермінованість змісту передшкільної освіти, її багатовимірність і динамічність; виявлено взаємозв'язки й взаємовідношення складових змісту дошкільної, передшкільної та початкової ланок освіти. Виявлено соціально-економічні, соціокультурні, соціально-педагогічні передумови та соціально-політичні й соціально-педагогічні чинники трансформацій змісту передшкільної освіти в досліджуваний період [7, 17 – 19], що стало підґрунтям для визначення чинників трансформації програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.).

На підставі історіографічного й ретроспективного аналізу змісту передшкільної освіти, науковцем виокремлено дві групи тенденцій: а) становлення і розвитку передшкільної освіти в кінці ХІХ та у ХХ ст.; б) ті, що окреслюють перспективу подальшого розвитку й трансформацій змісту передшкільної освіти в сучасному освітньому просторі [7, 17 – 19].

Отже, Т. Степановою вперше цілісно висвітлено всі аспекти проблеми змісту передшкільної освіти в історичному вимірі на різних етапах педагогічної науки і практики, чим відкрито перспективне поле для на-

шого наукового дослідження у цій царині, а саме, для характеристики змісту програмо-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку та наукового обґрунтування передового педагогічного досвіду з ігрової діяльності.

Аналіз засвідчує, що в дисертаціях, монографіях та посібниках, які вийшли в Україні у період національного відродження, розглядався розвиток суспільного дошкільного виховання у другій половині ХХ – початку ХХІ ст., проте цілісного аналізу програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку, навіть у сукупності, вони не відтворюють.

Проведений аналіз педагогічних джерел показав, що розвиток суспільного дошкільного виховання знайшов певне відображення у кількох працях з історії освіти й педагогічної думки радянського періоду, а саме: А. Бондар «Розвиток суспільного виховання в УРСР (1917 – 1967)» (1968), «З історії розвитку народної освіти на Україні за роки Радянської влади» (1968); М. Гриценко «Історія педагогіки» (1973); К. Присяжнюк «Новий етап у розвитку радянської школи на Україні» (1966); Г. Ясницький «Розвиток народної освіти на Україні (1921 – 1932)» (1965) та ін.

У зв'язку з реальною соціально-політичною ситуацією у радянську добу українська історіографія розвивалась й за межами України, зокрема в країнах Європи та Америки, де жили і працювали українці. У контексті критичного погляду на розвиток педагогічної освіти та суспільного дошкільного виховання в Україні свої погляди на цю проблему висловлювали лише науковці української діаспори (І. Крилов. Система освіти в Україні (1917 – 1930), 1956; Г. Ващенко. Проект системи освіти в самостійній Україні, 1957; І. Коляска. Освіта в радянській Україні, 1970; С. Сірополко. Історія освіти в Україні, 2001 та ін.).

Лише на початку 90-х рр. минулого століття в умовах створення та розбудови демократичної незалежної України з'явилися праці [9], автори яких змогли від описовості підійти до аналітики, здатної до розв'язання трьох основних завдань: відтворення цілісної картини історико-педагогічного процесу; виявлення закономірностей його розвитку; пояснення явищ та фактів сучасної педагогічної дійсності на основі знання історичних закономірностей; розуміння сутності конкретно-історичних реалій.

Упродовж 90-х рр. ХХ ст. та на початку ХХІ ст. відроджується вітчизняна історико-педагогічна історіографія. З'являються праці українських учених, у яких проаналізовано концепцію, модель та визначено тенденції розвитку української освіти ХХ ст., введено до наукового обігу нові статистичні дані (В. Майборода, С. Майборода. Національні школи України: історія, досвід, уроки, 1992; Л. Луговий. Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні: (теоретико-методологічний аспект), 1995; В. Огнев'юк. Осягнення освіти: Підсумки ХХ століття, 2003). Однак до-

шкільне виховання у цих працях розглядається лише у контексті розвитку системи загальної української освіти.

Таким чином, узагальнюючи результати наукових пошуків, наголошуємо, що еволюція дослідження не містить цілісної, комплексної праці про трансформації програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку у другій половині ХХ – початку ХХІ ст., що дає підстави для актуалізації цієї проблеми у науковому полі.

Для розв'язання завдань нашого дослідження використано джерела, що сприяють з'ясуванню чинників та трансформації змісту програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку у дошкільних навчальних закладах України. За функціональним призначенням ці джерела можна поділити на такі види: нормативно-правового характеру, архівні документи й матеріали фондів (Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) (1959 – 1990 рр.), періодичні видання, на сторінках яких висвітлювалася досліджувана проблема: «Дошкільне виховання» (1958 – 2012 рр.), «Дитячий садок», «Бібліотечка вихователя дитячого садка», «Палітра педагога» (2001 – 2012 рр.), «Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР» (1959 – 1974 рр.) та програмово-методичні документи.

Проаналізовані матеріали засвідчують позитивні напрацювання щодо ігрової діяльності та акцентують увагу на актуальних проблемах організації ігрової діяльності з дітьми дошкільного віку, що не втратили свого значення для вдосконалення ігрової діяльності у сучасних дошкільних навчальних закладах.

Висновки. Підсумовуючи короткий виклад окресленої еволюції та джерельної бази відповідно до обраної теми, зазначимо, що трансформації програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) як окрема педагогічна проблема системно і комплексно не аналізувалася. Нині в українських наукових розвідках відсутні праці, у яких цілісно аналізуються трансформації програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку на різних періодах його розвитку.

Результати аналізу еволюції та джерел дають підставу стверджувати, що наукове осмислення накопиченого історією доробку змін у змісті програмово-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку сприятиме плідній реалізації завдань щодо забезпечення якісної дошкільної освіти та вдосконалення її розвитку в перспективі.

Література

1. Аніщенко О.В. Наукові дослідження з історії професійної освіти та історії педагогіки : метод. рекомен. науковцям-початківцям / О.В. Аніщенко. – Ніжин : Вид-во НДПУ ім. М. Гоголя, 2003. – 49 с. – С. 23 – 25.

2. Батлина Л.В. Становление и развитие общественного дошкольного воспитания в Украинской ССР (1917 – 1941 гг.) : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Л.В. Батлина ; М-во просвещения УССР, Киев. гос. пед. ин-т им. А.М. Горького. – К., 1983. – 187 с.

3. Бондар О.В. Становлення і розвиток системи дошкільного виховання в УСРР (1919 – 1933 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : 07.00.01 / Олександра Василівна Бондар ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2006. – 163 с.

4. Кудикіна Н.В. Теоретичні засади педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Надія Василівна Кудикіна ; Київ. міськ. пед. ун-т ім. Б.Д. Грінченка. – К., 2004. – 404 с.

5. Попиченко С.С. Розвиток теорії і практики дошкільного виховання в Україні (кінець XIX – початок XX ст.) : [монографія] / Світлана Сергіївна Попиченко. – Умань : Софія, 2009. – 150 с.

6. Степанова Т.М. Еволюція змісту дошкільної освіти у другій половині XX століття : [монографія] / Т.М. Степанова. – К. : ВД «Слово», 2010. – 184 с.

7. Степанова Т.М. Трансформації змісту передшкільної освіти в історії розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки (кінець XIX – XX століття) : [монографія] / Тетяна Михайлівна Степанова. – К. : ВД «Слово», 2011. – 424 с.

8. Улюкаєва І.Г. Становлення і розвиток дошкільної педагогічної освіти в Україні (1905 – 1941) : автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К., 1993. – 18 с.

9. Цветкова Г. Аксиологічні засади підготовки вихователя дітей дошкільного віку до виховної діяльності / Ганна Цветкова // Людинознавчі студії. – Дрогобич, 2016. – № 2/34. – С. 244 – 252.

References

1. Anishchenko O.V. Naukovi doslidzhennia z istorii profesiinoi osvity ta istorii pedahohiky (*Research on the history of vocational education and history of education*), Nizhyn, 2003, pp. 23 – 25. [in Ukrainian]

2. Batlina L.V. Stanovlenie i razvitie obshchestvennogo dosholnogo vospitaniya v Urainskoy SSR (1917 – 1941 gg.), Kyiv, 1983, 187 p. [in Russian]

3. Bondar O.V. Stanovlennia i rozvytok systemy doshkilnoho vykhovannia u USRR (1919 – 1933 rr.) (*The formation and development of preschool education in the USSR (1919 – 1933)*), Kharkiv, 2006, 163 p. [in Ukrainian]

4. Kudykina N.V. Teoretychni zasady pedahohichnoho kerivnytstva ihrovoiu diialnistiu molodshykh shkolariv u pozaurochnomu navchalno-vykhovnomu protsesi (*Theoretical basis of pedagogical guidance gaming activity of primary school children in extracurricular educational process*), Kyiv, 2004, 404 p. [in Ukrainian]

5. Popychenko S.S. Rozvytok teorii i praktyky doshkilnoho vykhovannia v Ukraini (kinets XIX – pochatok XX st.) (*Development of the theory and practice of preschool education in Ukraine (the end of XIX – beginning XX centuries)*), Uman, 2009, 150 p. [in Ukrainian]

6. Stepanova T.M. Evoliutsiia zmistu doshkilnoi osvity u druhii polovyni XX stolittia (*The evolution of the content of preschool education in the second half of the twentieth century*), Kyiv, 2010, 184 p. [in Ukrainian]

7. Stepanova T.M. Transformatsii zmistu peredshkilnoi osvity v istorii rozvytku vitchyznianoï doshkilnoi pedahohiky (kinets XIX – XX stolittia) (*Transformation content peredshkilnoyi education in stories development the national preschool Education (end XIX – XX century)*), Kyiv, 2011, 424 p. [in Ukrainian]

8. Uliukaieva I.H. Stanovlennia i rozvytok doshkilnoi pedahohichnoi osvity v Ukraini (1905 – 1941) (*Formation and development of pre-school teacher education in Ukraine (1905 – 1941)*), Kyiv, 1993, 18 p. [in Ukrainian]

9. Tsvietkova H. Aksiolohichni zasady pidhotovky vykhovatelïa diteï doshkilnoho viku do vykhovnoi diïalnosti (*Axiological principles of educator preparation of preschool children to educational activities*), Liudynoznavchi studii, 2016, № 2/34, pp. 244 – 252. [in Ukrainian]

Одержано 02.11.2016